

Список літератури: 1. Андрусичин Б. Соціальні конфлікти в Україні: спроба ретроспективного аналізу // Сучасність. 1994. №2. 2. Бандурка О.М., Древаль Ю.Д. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток. Х., 1999. 3. Сас С.В. Витоки парламентської процедури та її становлення в Українській Народній Республіці // Наше право. 2003. №4. 4. Саппа М.М. Державотворча еліта: головні відмінності // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, 2006. Вип.32. 5. Проводи тов. Х. Чаковського // Вісті. 1923. 17 липня. 6. Саппа М.М. Правові особливості формування першого уряду та невідомий лист В. Леніна до Х. Раковського в січні 1919 р. // Наше право. 2004. №1. 7. Саппа М.М. Про еволюцію поглядів Голови Раднаркому УСРР Х. Раковського на національне питання // Політологічні читання. 1992. №2. 8. Сфремов С. Из «Щоденника» // Вісник Міжнародної Асоціації українців. 1991. №2. 9. Шаповал Ю. Україна ХХ століття: особи та події в контексті важкої історії. К., 2001. 10. Мельниченко В. Раковский против Сталина // Вечерний Киев. 1988. 12 декабря. 11. Мельниченко В.Е. Был ли Раковский конфедералистом? // Вопросы истории КПСС. 1989. №7. 12. Известия Временного Рабоче-Крестьянского правительства Украины. 1919. 26 января. 13. Журавлев В., Ненароков А. // Правда. 1988. 8 июля. 14. Саппа М.М. 1919 рік – перша спроба колективізації // Політологічні читання. 1992. №1. С.228-236. 15. Ленин В.И. ПСС. Т.3. 16. Сталин Й. Твори. Т.4. 17. Раковский Х. Союз Социалистических Советских республик. Х., 1923. 18. Буткевич В. Связана ли Украина союзным договором 1922 года? // Правда Украины. 1991. 10 декабря. 19. Раковский Х. Подготовка к партийному съезду // Коммунист. 1923. 25 марта. 20. Раковский Х., Фрунзе М. Национальный момент в Советском строительстве (в порядке обсуждения) // Коммунист. 1923. 28 марта. 21. VII Всеукраинская конференция Коммунистической партии (б) Украины. Х., 1923. Бюл. №1. 22. Фрунзе М. Заключительное слово // Коммунист. 1923. 14 апреля. 23. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. К., 1976, т. I. 24. Двенадцатый съезд РКП(б): 17-25 апреля 1923 года: Стенографический отчет. М., 1968. 25. Дорошко М. Компарти́но-державна номенклатура УСРР у 20-30 роки ХХ століття: соціо-історичний аналіз. К., 2004.

Надійшла до редколегії 20.04.06

О.Ю. Коломієць

**ХАРКІВСЬКЕ УКРАЇНСЬКЕ НАУКОВЕ ЮРИДИЧНЕ ТОВАРИСТВО
В ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ 1917-1918 РР.**

Національні громадські об'єднання патріотично налаштованих правників України стали в період визвольних змагань 1917–1918 рр. невід'ємною складовою загальноукраїнського національного руху, який був завжди багатий на різноманітні громадські утворення, в тому числі наукові та професійні. Якщо в дореволюційних наукових юридичних товариствах, що існували при університетах у містах Катеринославі, Києві, Харкові та Одесі, в цілому загальноросійських за своїм характером, можна говорити лише про прояви українського руху в контексті національного відродження, то в діяльності правничих товариств, створених за часів Української Центральної Ради та гетьманату П.П. Скоро-

падського, прослідковується від початку і до кінця патріотичне звучання.

Про діяльність українських правників у період Національно-демократичної революції у своїй статті «Перші вітчизняні юридичні товариства і український національний рух», опублікованій у 1996 р. у «Віснику Академії правових наук», писав провідний фахівець з історії держави та права І.Б. Усенко. Він висвітлив форми і методи роботи Українського правничого товариства та його Київської та Полтавської філій, Київського юридичного товариства, Київського товариства українських адвокатів й інших правничих організацій, що працювали над створенням національного права у 1917–1918 рр. Матеріал про започаткування Українського правничого товариства, з'їзд українських юристів, що проходив у Києві 13–14 червня 1917 р., містить монографія О.М. Мироненка «Світоч Української державності: політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради». Про діяльність Українського наукового юридичного товариства, створеного в Харкові одразу після Лютневої революції, авторка цієї статті не віднайшла в науковій літературі жодної згадки, а перші кроки діяльності товариства відтворювала за матеріалами місцевої періодики.

Одразу після Лютневої революції 1917 р., коли знову відновили свою діяльність українські спілки та партії, серед юристів-українців виникла думка про необхідність створення таких організацій, які б взяли на себе завдання надання юридичної допомоги українським організаціям, а також сприяли б українізації всіх державних установ. Особливо в той час потребувала юридичної допомоги Українська Центральна Рада, яка за досить короткий термін (з 3–7 березня до 6 квітня (за ст.ст.) 1917 р.) перетворилася з простої громадської української організації на національний парламент і зробила, за висловом В.К.Винниченка, «перший крок до відродження нації по шляху державності» [1, с.93]. Необхідно було з правничої точки зору пояснити поняття «широка національно-територіальна автономія», обґрунтувати федеративні домагання українських діячів у контексті державного права, визначити права національних меншин в Україні і механізм їх гарантування, правильно вести справи міжнародної політики з вирішенням значної кількості міжнародно-правових проблем, нарешті, розробити конституційний проект нової Української держави. Така кількість юридичних проблем вимагала чіткої, скоординованої праці багатьох правознавців. Тому однією з перших у переліку комісій Президії Центральної Ради – Малої Ради – з'явилася правничка [2, с.3].

Разом з тим, за ініціативи членів Центральної Ради, юристів за фахом, почали створюватися осередки Українського правничого товариства у всіх українських регіонах. Великого значення в плані консолідації сил тодішніх патріотично налаштованих правників

набув з'їзд українських юристів, який проходив 13–14 червня (за ст.ст.) 1917 р. у приміщенні Педагогічного музею в Києві. Цей форум, як і попередні: Кооперативний з'їзд Київщини (27 березня 1917 р.), з'їзд Кооперативних спілок (23 квітня 1917 р.), обласний з'їзд Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів (6 травня 1917 р.), перший український військовий з'їзд (18 травня 1917 р.) [3, с.54, 65], одноставно підтримав усі національні домагання Української Центральної Ради, сформульовані в I Універсалі, висловився за тісну співпрацю з нею і ухвалив негайно «приступити до відновлення і творення українського права на підставі даних науки, життя і правничої свідомості людності відповідно до умов нового життя». «Умови нового життя» вимагали: по-перше, запровадження в судах і нотаріаті української мови із забезпеченням права національних меншин на провадження всіх юридичних дій ще й власною мовою; по-друге, обрання і призначення на відповідні судові посади українців або осіб, які володіють українською мовою та знають особливості місцевого життя; по-третє, повернення на терени України юристів-українців; по-четверте, вироблення української юридичної термінології і видання відповідного словника. У зв'язку з останнім рішенням Українське правниче товариство повинно було скласти робочу програму і обрати редакційну комісію з юристів і філологів для складання словника української правничої термінології на основі використання історичного актового матеріалу, народної мови, галицько-української правничої мови та термінології. Було визнано також необхідним створити комісію при Українській Центральній Раді для видання всіх законодавчих актів українською мовою. На з'їзді українських юристів найважливішою подією стала доповідь голови Центральної Ради М.С. Грушевського під назвою «Про державний лад України на підставі вимог життя і теорії державного права», яка знайшла широкий відгук серед делегатів-юристів. На своєму останньому засіданні з'їзд українських юристів провів вибори до Київського крайового судового комітету у кількості 9 чоловік з метою налагодження тісних контактів Центральної Ради і місцевих судових органів [4, с.71–72].

З-поміж місцевих відділень Українського правничого товариства, крім Київського, за свідченням І.Б. Усенка, досить продуктивно працювало також Полтавське українське правниче товариство. У своїй діяльності воно надавало переваги видавничій справі у галузі юридичної літератури. Найбільш цінним його виданням став «Короткий російсько-український словник» (Кременчук, 1918) [5, с.112].

Брати активну участь у розбудові молодого Української державності планувало і Харківське українське наукове юридичне товариство, створене за ініціативи місцевого присяжного повіреного

В.А. Росторгуєва. Згідно з положенням цього товариства, його членами могли бути виключно особи зі спеціальною вищою юридичною освітою або ті, хто мали видатні наукові праці в галузі юриспруденції. З самого початку до товариства вступили місцеві присяжні повірені, члени окружного суду і судової палати.

На першому засіданні новоствореного товариства була розроблена докладна програма подальшої його діяльності та обрано керівний склад: головою товариства став В.А. Росторгуєв, товаришем голови – член судової палати Д.І. Мирний, секретарем – присяжний повірений Г.Т. Попенко.

Як свідчить дані, свою роботу Українське юридичне наукове товариство будувало на підставі рішень з'їзду українських юристів. До речі, на цей форум Українське наукове юридичне товариство направляло і своїх представників – В.А.Росторгуєва і Н.Ф.Яшка. Докладні звіти про з'їзд українських правників були надруковані в місцевій періодичній пресі.

Крім надання юридичної допомоги всім українським організаціям, у тому числі і комітетові Харківської губернської ради, товариство поставило своїм завданням вироблення української юридичної термінології, що було досить важливим при веденні судочинства українською мовою, де недостатньо одного буквального перекладу слова, а необхідна правильна і точна з юридичного боку передача змісту того чи іншого закону або судового рішення.

Товариство також включило до свого плану розробку і виданням різного роду брошур із метою популяризації правових ідей, звертаючи при цьому особливу увагу на історію і розвиток українського права і його тогочасний стан.

Через наступні події як у Росії, так і в Україні розвинути далі свою діяльність це товариство не мало можливості, і вона на певний час призупинилася. Проте, коли Українська Центральна Рада 8 січня (за ст. ст.) 1918 р. проголосила IV Універсалом незалежність Української Народної Республіки, юридичне товариство в Харкові знову відновило свою діяльність, бо за цих нових умов його допомога стала ще більш необхідною для молодій суверенній держави.

5(18) квітня під головуванням присяжного повіреного В.А. Росторгуєва в його квартирі (за браком приміщень членам товариства доводилося використовувати власне житло) відбулося перше після перерви засідання Українського наукового юридичного товариства. На цьому зібранні голова вказав на ті обставини, які змінили сам статус України, що стала самостійною, незалежною державою. У зв'язку з цим повинно змінитися становище юридичних наукових товариства, форми та методи їх роботи. Росторгуєв запропонував зборам звернутися до місцевої Української комендатури з проханням про надання товариству статусу офіцій-

ної організації, відвести необхідне для нього приміщення, а також вирішити питання «про асигнування коштів на оплату праці за розробку діючого права з практичної точки зору».

Члени товариства ухвалили найближчим часом повідомити місцевого комендатуру про існування товариства, його склад, завдання і мету діяльності, яка полягала, перш за все, у сприянні національній владі у справі будівництва підвалів Української державності. Було вирішено також прохати міністра юстиції надіслати до товариства проекти судових уложень, а також законів про самоврядування для обговорення і внесення поправок та змін до цих документів.

Дискутувалося на цьому засіданні і питання про запровадження судочинства українською мовою. Діячі товариства внесли пропозицію, щоб найближчим часом все діловодство в судових установах велося українською мовою. Та зважаючи на те, що не всі судді на даному етапі добре знали державну мову, товариство вважало за доцільне тимчасово дозволити відписувати судові рішення тією мовою (українською або російською), якою володіє суддя. Копії ж судових рішень, на думку юристів наукового товариства, повинні в обов'язковому порядку видаватися двома мовами.

При цьому на засіданні неодноразово вказувалося на необхідність вироблення точної термінології при викладенні резолюцій у судових справах. З цією метою, щоб допомогти мировим суддям, вирішили звернутися до них та до голови міського мирового з'їзду з проханням надіслати юридичному товариству зразки найбільш уживаних формул судових резолюцій та вироків для перекладу їх українською мовою.

На цьому засіданні також ухвалили рішення про систематичне влаштування засідань товариства (кожного четверга о 6-й годині вечора на квартирі голови присяжного повіреного В.А. Росторгуєва по вулиці Садово-Куликовській, № 9/2). Збори закінчилися виборами нових членів до Українського наукового юридичного товариства: члена окружного суду А.Г.Іванченка, присяжного повіреного В.І. Наницького та другого секретаря Н.Ф. Яшека [6].

Про подальшу долю Харківського українського наукового юридичного товариства поки що відомостей віднайти не вдалося. В майбутньому автор планує продовжити пошук друкованих або архівних документів про діяльність цього товариства за часів гетьмана П.Скоропадського та Директорії.

Після встановлення Радянської влади в Україні виникли інші громадські самодіяльні правничі утворення, ідеологічно налаштовані вже на служіння інтересам більшовицької влади. Проте і ці установи радянського зразка 20-х рр. ХХ ст., що базувалися на інших методологічних засадах, все ж використовували досвід до-

революційних юридичних наукових фундацій в організаційному та методичному аспектах [7, с.117–123]. Така наступність традицій стала можливою ще й через те, що багато юристів дорадянської доби продовжували на перших порах працювати в установах УСРР, сприяючи становленню національної юриспруденції.

Список літератури: 1. Винниченко В. Відродження нації. К., Відень, 1920. Ч.І. 2. Грушевський М.С. Українська Центральна Рада та її універсали, перший і другий. К., 1917. 3. Копиленко О.Л. «Сто днів» Центральної Ради. К., 1992. 4. Мироненко О.М. Світоч української державності. К., 1995. 5. Усенко І.Б. Перші вітчизняні юридичні товариства і український національний рух // Вісник Академії правових наук України. Х., 1996. № 6. 6. А.Б. Украинское юридическое общество // Возрождение / Газета виходить при найближшій участі академіка Д.Н. Овсяніко–Куліковського. Х., 1918. 21 апр. № 30. 7. Горин А.Г. Юридические общества дореволюционной России // Советское государство и право. 1989. № 7.

Надійшла до редколегії 23.04.06

С.М. Мохончук

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЯК НАУКИ ПРО МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ

Протягом другої половини ХХ ст. однією з галузей міжнародного права, що швидко розвивається, є міжнародне кримінальне право. Прийнята після Другої світової війни ціла низка основних міжнародно-правових актів заклала його основу. Однак, створене з метою боротьби з злочинами проти миру й безпеки людства, воно у подальшому зазнало істотної еволюції.

Трансформація міжнародного кримінального права викликана потребами часу: на кінець століття людство зіткнулося з новими загрозами глобального масштабу. Однією з них стала міжнародна злочинність. На жаль, у ХХІ ст. вона не тільки не слабшає, але стає дедалі небезпечнішою.

Відповіддю на виклик глобалізації злочинності повинен стати швидкий розвиток міжнародного кримінального права, перспективи якого пов'язуються з політичною інтеграцією світової спільноти в суб'єкт глобальної кримінальної політики, що має універсальну юрисдикцію і може кардинально вирішити проблему організації ефективної боротьби із злочинністю.

Проте зараз можна констатувати, що серед вітчизняних криміналістів проблема міжнародного кримінального права цікавості не викликає. Її окремими питаннями займаються О.В.Наден, А.А.Маєвська [Див.: 1, 2]. І зовсім іншу картину бачимо в Російській Федерації, де протягом останніх років вийшли з друку декілька монографічних досліджень [Див. 3, 4, 5].

Обов'язковою умовою вивчення будь-якого предмета є історичний підхід до нього. Тому необхідно розглянути питання виникнення і розвитку міжнародного кримінального права.